

ՊԵՆՏԻՈՅ ՍՈՒԳԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այսօր թագաւորին աղետալի մահուան վրայ՝ որբացած Պենտիոյ ամբողջ աշխարհի խորին ցաւակցութեան հետ ընդունեցաւ մերն ալ. մարդասիրական զգացումէ աւելի երախտագիտութեան պարտք մ'էր այդ մեր կողմէն: Եւ արդարեւ, այն օրերէն երբ մեծ աղէտը ծանրօրէն հարուածեց մեզի հետ նաեւ Պենտիոյ, ան «Վշտակութեան մէջ եղբայրացաւ մեզի և ըմբռնեց մեր դժնդակ ցաւերը», ինչպէս լաւ կը շեշտէր Հ. Ղեւոնդ Վ. Տայեան իր մէկ խմբագրականին մէջ (1922 Յունուար) ուսկից կ'ամփոփենք մեր այս տողերը:

Եւ ամէնէն առաջ թագաւոր և ժողովուրդ մեր կիլիկեան աղէտին մէջ իրենց ձայնը բարձրացուցին:

Այսօր փութաց հրահանգել իր ներկայացուցիչները որ Ազգաց Ընկերակցութեան մէջ Հայուն արդար դատը պաշտպանուի, ինչպէս յատուկ առաքելութեամբ Փարիզ զրկեց իր Նախարարը՝ տեսակցելու մեր դատին համար՝ Ֆրանսայի Նախարարապետին հետ:

Եւ երբ Պենտիոյ վենետիկեան հիւպատոս յանուն իր վեհափառին Ալիշանի «Սիսուան»ը (գաղղ.) կը խնդրէր, նոյն տարւոյն (1922) Միաբանութիւնս արքայազայել նուէրին կը միացնէր իր թախանձանքը Պետութեանց ուշադրութիւնն հրաւիրել տալու ի նպաստ կիլիկիոյ հայութեան:

Պենտ արքան կը փութար յայտնել իր համակրանքն և սէրը Ուխտիս և Ազգիս հանդէպ՝ պատգամաւորական նամակով մը զոր հոս կրկին կը ներկայացնենք, երբ դեռ թաց է ողբացեալին գեղեցիկան իր սիրելեաց արցունքով:

Ա.ՊԵՐ ԹԱԳԱՌ

CABINET DU ROI

Palais de Bruxelles, le 22 Juillet 1922

Mes Révérends Pères,

Le Roi a reçu la lettre que vous Lui avez adressée la 15 mai dernier, mais qui n'est arrivée à Bruxelles qu'il y a quelques jours seulement, pour Lui demander d'accepter l'ouvrage du Père Alishan que vous avez publié.

Mon Auguste Souverain a été extrêmement touché des termes de votre lettre qui traduisent la sympathie si profonde que vous avez pour la Belgique et charmé de recevoir le magnifique livre intitulé «Sissouan ou l'Arméno-Cilicie» que vous avez enfermé dans une reliure qui a fait l'admiration de Sa Majesté.

Le Roi, Qui connaît quelle haute mission se sont donnée les Pères Mékhitaristes de répandre la science dans le monde, m'a chargé d'avoir l'honneur de vous exprimer tous Ses remerciements pour votre lettre si particulièrement gracieuse et pour le livre que vous Lui avez offert si somptueusement et qui sera placé dans Sa bibliothèque particulière.

Sa Majesté, Qui a toujours été douloureusement émue devant les souffrances de votre Nation, espère que l'avenir effacera ses malheurs et assurera le succès des efforts que vous faites vous-mêmes pour le salut des vôtres.

Veillez agréer, mes Révérends Pères, les assurances de ma haute consideration.

Le Chef du Cabinet du Roi,
C.te D'arsehot

Aux Révérends
Pères Mékhitaristes,
Venise.

Հայերու ցաւակցութիւնները ներկայացուց Պենտիոյ գաղութի վարչութիւնը՝ կրկին հեռագիրներ ուղղելով Ներքին և Արտաքին նախարարութեանց, մասնակցելով թաղմանական թափօրին և արքունի դազադին մօտիկ գետեղելով արժանաւոր ծաղկեպսակ մը: Հայ կարմիր խաչի և Տիկնանց միութիւնն ալ իրենց կողմէն ցաւակցական հեռագիրներ ըրին թագուհւոյն ու Պենտիոյ Գոյումճեանի կողմէ, որուն կը պատասխանէր Պենտիոյ Լիազօր դեսպան Պ. Տէսքայ: Եկեղեցական թափօրին կը մասնակցէր գաղութին Հայ կաթողիկէներու հոգաբարձու Գեր. Յովհ. Վ. Նաւբանեան արքունի պալատէն մինչեւ եկեղեցի ու դամբարան, և ութօրեակին ալ հայկ. պատարագ կը մատուցանէր՝ դամբանականով մը հոգակելով Վեհ. հանգուցեալին առաքինութիւնները:

Հայ գաղութը ի հեծուկս մահուան աւերին՝ պիտի յիշէ բարեբար արքան՝ միշտ ունկնդիր իր զիմումներուն, միշտ քաջալեր հայ որբունքներուն՝ որոնց սրտին մէջ անմոռաց պիտի ապրի Աւարի այցելութեան ժպիտն ու շոյանքը՝ «Գուն հայ որբունքի՞ ես» տխրանոյշ խօսքին հետ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԸ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ

ՍԱՄ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ԵՒ Մ. - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՁ

ՍԵՒՐ (ՓԱՐԻԶ)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ խանդավառ տօնը՝ որ մեզ կը բերէ դարերու հեռաւորութենէն միշտ թարմ և առինքնող էջ մը մեր կրօնական - ազգային հեղուկութենէն, այս տարի եւս կատարուեցաւ վարժարանի մէջ աշակերտներու ծնողաց և բարեկամներու ներկայութեամբ: Այդ յիշատակին խառնուած էր նաեւ Ս. Սահակ հայրապետին աստուածաշնչական փառաւոր դէմքը, որով կ'ուներայինք կրօնքի, հայրենիքի և գիտութեան եռանկիւնաքարը:

Կազմակերպութիւնը բացարձակապէս սանեւրու աշխատանքով եղած էր, որոնք ամէն խնամք տարած էին ճոխ և կենդանի ընելու տօնը, եւ գիտենք թէ հայ պատանիին ուզելը ինչ զօրութիւն ունի: Հանգէտը համեմուած էր թատրոններով, երգերով, ուղերձներով, արտասանութիւններով ուր ամէնքն ալ յայտնեցին այն ազնիւ զգացումը, բարձր հոգին որ լուծեամբ կը կազմուի իրենց սրտին խորը. մանաւանդ երախտագիտական խորունկ գիտակցութիւն մը ունէին հանդէպ իրենց սիրելի Տեսչին՝ Հ. Սահակ Տէր-Մովսէսեանին, որուն անունը կցուած էր Ս. Սահակի հետ հոգեկան և ազգասիրական թաքուն նմանողութեամբ:

Եղան արտասանութիւններ վարժանէն, Իսահակեանէն, Հ. Վահան Յովհաննէսեանէն և այլն. սակայն թատերական մասը ամէնէն հարուստն էր: Գ. դասարանը խաղաց «Լանթերն»-ն, երկայն և ուրուն պէխերու սիրահար պարունը, և այդ հաճոյքին եղբական կտրաւտումը որ կը վերջանար ծիծաղկոտ կատակով մը, Պարկըրճեան պատանին շատ բնական ըրաւ պէխաւոր Լանթերուն:

Իսկ «Տոբթոր Մեպուլօֆ»ի մէջ, զոր մեծ դասարանը կատարեց, խաբեբայ բժշկին դերը սրամտութեամբ իւրացուց Ա. Կլորիկեան, ինչպէս ոստիկանապետի և ոստիկանի դերերը Ալթունեան և Թահմազեան:

Փոքրիկ դասարաններն ալ ունէին համով հոտով գաւեշտներ, ինչպէս հաճոյքով պէտք է յիշատակել երաժշտական բաժինը, ուր իրենց կարեւոր մասնակցութիւնը բերին Ն. Մեսրոպեան, Եղիազարեան, Պ. Համբարձումեան, Ժ. Տէր Թովմասեան, Սարաճեան, Հինկէօզեան:

Բարեկենդանի առթիւ սարքուած թատերական ներկայացումները անշուշտ աւելի մեծ գնահատանք ունեցան մեր հասարակութենէն: Հակառակ Փետրուար 6ի խռովութիւններուն և զործադուլներուն, որոնք Փարիզը ամայի քաղաքի մը վերածած էին, տասնեւմէկին կիրակին՝ հանդիսասրահը լեցուն էր սովորականին պէս:

Հիշտ ժամը երեքին՝ թաւեայ վարագոյրը իր լայն թեւերն ամփոփեց. կը խաղային երեք արարով «Արդի ուսանողը» տրամը: Մայրաքաղաքներուն մէջ յաւիտենական ուսանողութեամբ փճացող երիտասարդներու կեանքն էր որ կը պատկերացուէր. չար ընկերները, միջավայրը, ծուլութիւնը, հաճոյքը, հրեայ վաշխառուներ իրենց կենդանի տիպարներով կը ներկայացուէին, մանաւանդ գաւառի բարեմիտ և պատուասէր ծընողները՝ որոնք մէկ օրէն միւսը կը կործանին զարհուրելի երազէ մը վերջ, ի տես իրենց գաւառներէն ստորագրուած հազարաւոր մուրհակներու: Գորովազուծ և չարաչար խաբուած հօր դերը, շատ խոր զգացումով կատարեց Ա. Կլորիկեան: Սաւոյեան՝ առեւտրութիւն ներշնչող վաշխառուին դէմքը: Ալթունեան՝ չար ընկերով անհոգ մսխումները: Որքան նուրբ և դժուարախաղ էր թատրոնը, այնքան ալ դաստիարակիչ եւ յուզիչ էր:

«Թզուկներու մօտ» (2020 թուին), երգախառն Ֆրանսերէն գաւեշտը վերապահուած էր փոքր դասարաններուն: Տեսարանը լուսինն մէջ էր, ուր երկրէն դեսպանութիւններ կ'երթան թզուկներու թագաւորին: Հոն ինկլիշ անգղիացին կը տանէր իր կառավարութեան բարձր հովանաւորութիւնը, առեւտրական փոքրիկ երաշխքի մը փոխարէն: Պատուիրակութիւնը շատ չնորհալի համարձակութեամբ կատարեց փոքրիկ Գ. Փափագեանը:

Քաֆէ Զինը, իր ցնորական բանաստեղծութիւնը կ'ընծայէր թզուկներու թագաւորին, յանձին Ս. Վաֆիատիսի որ լաւ տուաւ ցեղական գոյնը: Խանդավառ համարձակութեամբ Սողոմոնեան պատանին կը մարմնացնէր Ֆրանսայի ասպետական և անշահախնդիր բարեկամութիւնը: Իսկ գաճաճ թագաւորին դերը լուրջ ազնւականութեամբ կատարեց Արամ Հաճեան պա-

տանին, ինչպէս հազարապետ Լիանոզովը, հրամանատար Յարութիւնեանը և գնդապետ Թրնկըրեանը: Գեղեցիկ երգերով, ֆրանսերէնի անթերի արտասանութեամբ, մեծ յաջողութիւն ունեցան փոքրիկները:

Շատ համառօտ և նկարչական էր «Կիրակի մը գաւառին մէջ» երգախաղը: Երաժշտութիւնը Պ. Գ. Ալէմշահին էր, ճարտարօրէն թարգմանելով Ֆրանսայի հոգեբանութիւնը և գաւառի առօրեան. բառերը՝ Պ. Ժէլիսին: Երգն ու նշանակը կը բացատրուէին զիւղական կեանքին յարմար պատկերներով: Առաջին անգամն էր որ բեմ կ'ելլէր այս կտորը, և պէտք է խոստովանիլ որ մեծ ընդունելութիւն գտաւ հայ և մանաւանդ ֆրանսացի հասարակութեան:

«Խենդերու համերգը», իտալերէն երգախաղ մ'էր հեղինակուած Ֆիորաւանդին. թէպէտ ծանօթ Միլիթարեան վարժարաններու բեմին, սակայն, իր հաճելի եղանակներով, իտալական զուարթութեամբ, գեղեցիկ անակնկալ մ'եղաւ փարիզահայոց. մանաւանդ Պ. Հ. Պայեան իր հին դերասանի յատուկ շնորհքով և զգացողութեամբ խմբերգներուն և մեներգներուն անսպասելի ոգեւորութիւն տուաւ:

Բաց ի «Արդի ուսանող»էն, մնացած կտորները երգով էին Պ. Ալէմշահի ղեկավարութեան տակ. նուագախումբ և մեներգ խնամքով պատրաստուած էին, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով ունկնդիրներուն և ղերակատարներուն իրենց: Նուագախումբը կազմուած էր Մուրատ Ռափայէլեան հին և նոր սաներէն:

Պէտք է յիշատակել նաեւ տեսարաններու ճշխութիւնը, հագուստներու հարստութիւնը: Նշանակալից Պ. Յ. Աճէմեան ծովային կենդանի տեսարանով տպաւորիչ պատկեր մը տուաւ «Արդի ուսանող»ի երրորդ արարին. իր հին շինածներուն վրայ այս նորն ալ աւելցնելով:

Ժամերն առանց անդրադառնալու կը յառաջանային և փարիզի ձմեռնային խոնաւ մութը թանձրօրէն կ'իջնէր, ժողովուրդը դեռ դժկամակ էր բաժնուելու վարժարանէն և աշակերտներէն, որ իրենց այնքան գեղարուեստական և զբօսեցուցիչ ժամանց մը տուած էին:

ՎԱՅՆՏՈՒՐ

Տեղույս հայ գաղութն ալ՝ Բարեկենդանի մէջ իր զուարթ օրն ունեցաւ հիւրասիրուած Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի հայաշունչ յարակին ներքեւ, ուր վայելեց քանի մը ժամ՝ սաներու պատրաստած գեղեցիկ ներկայացումները: Փետրուար 9ին էր, ճաշէն վերջ, ժամը 3ին հոն կը բեմադրուէր «Պուլտոնի նաւաբեկեալները», իր խորքին մէջ բարոյական և կրթիչ տրամ մը:

«Պուլտոն» նաւը խորտակուած է փոթորկէն. ալիքները ծովափ կը նետեն նաւաբեկեալ մը: Աւագակախումբ մը կը յարձակի զգայազիրկ աղէտեալին վրայ ու կը կողոպտէ անոր գրամն ու շատ կարեւոր թուղթերը: Մինչ աղետեալը, սթափած, կորուստը կ'ողբայ իր հարստութեան և կտակուած վաւերագրերուն, անդին աւագակները տիրացած հարստութեան հետ՝ իշխանութիւն կ'երազեն:

Յափշտակող ու զրկեալ, սակայն, օր մը նոյն ատենին կը դիմեն, յանգէտ միմեանց. մին՝ զողունի փաստերով՝ իշխանութեան տիրանալու, միւսն՝ ողբալու կորուսած իշխանութիւնը՝ որուն զիտակ և վկայ՝ Աստուած և իրենց խիղճն էր:

Նախախնամութիւնը կը յայտնէ ճշմարտութիւնը՝ հանդիսաւոր կերպով: Մինչ բարիները կը վարձատրուին, աւագակախումբը արդարութեան ձեռքը մատնուած իր հին ու նոր եղեւները կը քաւէ:

Տրամին գլխաւոր դերերը յաջողութեամբ կատարեցին Սարգիս Օնալշեան՝ որպէս նօտար, Յակոբ Պօտիկեան՝ կոմսութեան ժառանգ, Ոսկեան-Ջաքարեան՝ որպէս աւագակապետ՝ իր երկու ընկերներով՝ Մերուժան Պաղծիճեան և Լուդուիկ Պալճեան, հուսկ Գրիգոր Պօտոսեան որպէս հտպիտ՝ որ յատկապէս փայլեցաւ իր կարեւոր դերին մէջ:

Երկրորդական դերով նոյնպէս յաջողեցան՝ Վիկտոր Կիրակոսեան, Յակոբ Պօյաճեան, Խաչիկ Տամատեան, Գր. Գալֆայեան, Յ. Ճիվանեան եւն.:

Միջնարարներուն մեծապէս հաճելի եղաւ նախաձեռնկալ երեւումը բեմի վրայ՝ Աղեքսանդր-Վարդան Տէր-Աստուածատուրեան եռամեայ մանուկին՝ որ շնորհալի ձեւերով ու գիտակից դերասանի մը դիրքով երգ ու ոտանաւոր լսեցուց՝ ամէնքէն ծափ ու ծիծաղ խլելով:

Խ. Տամատեան, Յ. Էմինեան, Գ. Թամարեան և այլն, Մոլիէնէ տեսարան մը ներկայացուցին՝

անսայթաք ֆրանսերէնով մը որ իսկապէս գովութեան արժանի էր:

Յետոյ, ուրիշ միջնարարի, լսեցինք մէկ արարը իտալերէն երգախառն զաւեշտի մը՝ որուն մէջ արժանի ծափեր խլեցին վարժարանին իտալացի հսկիչը Ռիցցոյ, Յ. Երկանեան և Ստ. Գազէզեան՝ իրենց յաջող ղերակատարութեամբ:

Օրուան ներկայացումին զաւեշտական մասը կը կազմէր «Աբիսողոմ աղան»՝ Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ու վերածումը:

Նկարագրի ցայտուն տիպարներով բեմին վրայ երեւցան՝ Թադէոս Կապուտիկեան որպէս Աբիսողոմ աղա. Յակոբ Աղամեան՝ Մանուկ աղայի դերով և Հրայր Ասլանեան՝ իբրեւ Մանուկ աղայի կինը:

Աբիսողոմ աղայի բարեմիտ բայց ուռուցիկ դերը զաւառացիի իսկական հոգեբանութեամբ աւելի յաջող կերպով չէր կարելի ըմբռնել եւ ցուցադրել՝ որքան կատարեց Թ. Կապուտիկեան սանը: Միւս կողմէն պոլսական տիպարի հարգատ օրինակն էր Յ. Աղամեան, որ նոյնքան յաջող փայլեցաւ իր թաղականի պատմութիւնը շարունակելով՝ Աբիսողոմ աղան մինչեւ ցզայրոյթ տալովացներու չափով, և հուսկ Հ. Ասլանեան որ կանացի ամէն շարժումէ իւրացուցած էր մինչեւ ձայնի սուր աստիճանը:

Ժիրայր Մաւեան ծանր ու մեծ տէր հօր դերով, Հրանտ Տէվլլէթեան իր յուզումնալից ճառով ու քերթումներով՝ որպէս բանաստեղծ, Արմիկ Յակոբեան՝ խմբագրի լեզուանիութեամբ, ինչպէս Գուրգէն Ներսէսեան՝ լուսանկարչի, եւ Կարապետ Պօրանեան՝ բժշկի և Մանուկ Շիրիւրինեան փաստաբանի դերերով՝ ցոյց տուին թէ ըմբռնած են խորապէս ներկայացման ոգին եւ ըմբռնում մեծապէս գնահատուեցան հայ հասարակութեան: Եւ կարելի է երեւակայել գնահատանքի ցոյցը ներկայացման մը՝ որ այնքան ծանօթ է:

Յաջորդ օրը, Փետր. 10ին, վարժարանին սաները՝ օժանդակութեամբ իտալացի հսկիչին Պր. Ռիցցոյի ներկայացուցին թատերական երկու գուարճալի գործեր, իտալերէն լեզուով, մին՝ «Crispino e la Comare» երգախաղը, միւսը՝ «Paolo Incioda» զաւեշտը: Ինչպէս ամէն տարի՝ քաղաքիս իտալացի բարեկամներ ու ծանօթներ խոնկեցան փութացել էին «Հայոց վարժարան»ը լսելու բնական հետաքրքրութեամբ իրենց գեղեցիկ բարբառ օտար շրթներէն:

Երգախաղը՝ որ ծանօթ ու սիրուած նիւթ է իտալիոյ մէջ, կը պարզէ զաւեշտական տեսա-

րաններ Վենետիոյ մէջ՝ 1700ի շրջանին:

Հնակարկատ մ'է հոն եղելի վիճակով, պարտքէ նեղուած, փողոցի ստահակներէ լլկուած, որ մինչ իր փախստեան ճամբուն վրայ ջրհոր մը նետել կը փորձէ ինքզինքը, դէմը կ'ելլէ Մահը ու այդ վայրկեանէն իր բախտը կը բացուի: Այլեւս բժիշկ մ'է և հարստացած: Կը յաջորդեն ծիծաղաշարժ տեսարաններ կարճեցեալ բժշկութեամբ իր կողմէն, և իր դէմ ծաղրանք, նախանձ, թշնամութիւն՝ բժիշկներէ, դեղագործներէ եւ այլն: Հաշտութեան փորձերն ի զուրկ'անցնին: Իր հարստութեան ու փառքի օրերուն՝ յանկարծ Մահը նորէն կ'երեւի եւ զինք մուծ և անծանօթ քարայր մը կը տանի... ուր վհատած՝ կ'աղաչէ դառնալ իր տունը...: Հուսկ կ'անդրադառնայ թէ զոհն է անարգական պատրանքի մը, ու կը փակուի տեսարանը:

Գծուար ներկայացման մէջ մեծ յաջողութիւն ցոյց տուին և արժանացան խանդավառ ծափերու թէ՛ երգի եւ թէ՛ արտասանութեան համար՝ նախ հսկիչը՝ Պր. Ռիցցոյ, և իրմէ վերջ Յարութիւն Երկանեան, Հրայր Ասլանեան, Ստ. Գազէզեան, Գրիգոր Պոտոսեան՝ գլխաւոր դերասանները, ինչպէս նաեւ Ջաւէն Միտիկեան, Վահան Պազարճեան և ուրիշներ:

Յաջորդեց «Paolo Incioda» զաւեշտը. կը պարզէ ծիծաղաշարժ տիպարը տգէտ զիւղապետի մը որ մեռած կարծուած մէկուն արձանը կ'ուզէ կանգնել:

Հանդիսաւոր ժամն է՝ յորում արձանի նաւակաւորը պիտի կատարուի զիւղապետ Քոքայի պերճախօս ճառով:

Բայց մէջտեղ արձան չկայ: Գրամաշորթ արձանագործը չ'այլալիւր. մանաւանդ թէ գեղեցիկ խաղ մը կը խաղայ՝ նոյն պահուն գտնելով ողջ Incioda-ն՝ զոր կը ներկայացնէ պատուանդանի վրայ որպէս արձան: Ահա ամբողջ նիւթը:

Բոլոր ղերակատարներն ալ իրենց դերին մէջ փայլեցան՝ հանրութեան կրկին ու կրկին գովքին արժանանալով: Յիշենք Վահան Պազարճեան Incioda-ի դերով, Կարապետ Պօրանեան՝ որպէս ուռուցիկ զիւղապետ, Գուրգէն Ներսէսեան՝ իբրեւ պահակ, Ռ. Փափագեան՝ արձանագործ, Ջաւէն Միտիկեան՝ զիւղապետին զաւակը և դեռ ուրիշներ զիւղացիներու և զինուորաներու դերերով:

Մեր ուրախակցութիւնը բոլոր դերասաններուն և վաստակաւոր Հայրերուն որ այնքան զոհողութեամբ կը պատրաստեն և կ'առաջնորդեն այդ կրթիչ բեմը՝ թէ հասարակութեան և թէ նոյն

ինքն սաներուն, որոնք հասարակութեան խանգարման ցոյցն անդին՝ իրենց գիտակցութեան մէջ անշուշտ կը հրճուին ազնուական պարտաւանդութիւն մը կատարած ըլլալով մեր հայ գաղութին և վանքին հանդէպ, ինչպէս նաեւ հրահանգած ըլլալով իրենք զիրենք նիւթի մը՝ որ վաղը մեր հասարակութեան լայն խաւերուն մէջ իր մեծագոյն փայլն ու կրթական նպաստը պիտի չնորհէ:

ՎԵՐՍՏԻՆ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ . . .
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Կը համարինք որ աւելորդ չ'ըլլար հոս քանի մը տողի մէջ ակնարկել յարակից և լրացուցիչ մաս մը այն հարցին որ վերջերս յուզուեցաւ հայ մամուլին մէջ, այսինքն հայ քաղաքնի ծագումը մեր նոր գրականութեան մէջ:

Ըսինք համառօտակի ինչ որ կարելի է թելադրել մեզի՝ շատերուն ի գիտութիւն, թէեւ փափուկ և դժուարին պաշտօն մ'էր այդ, արտաքին սպալէս ակամայ ինքնագովութեան մը ձեւին համար: Այդ առթիւ սակայն մեր խօսքը մասնաւորապէս էինք Ս. Ղազարու մեր վանքի վրայ, ուր ծնաւ և զարգացաւ նորագոյն շրջանի հայ թատրոնը:

Այժմ նոր առիթ առնելով Մ. Ռափ. վարժարաններուն ներկայացումները, հարկ կը համարենք ըսել թէ Հ. Պետրոս Մինասեանի «Խոսքով մեծն»-ի հրատարակութենէն (1845) շատ առաջ, և կամ յիշեալ Հօր և Պէշիքթաշլեանի ձեռքով ի Կ. Պոլիս մուտք գործելէ առաջ՝ Ս. Ղազարու հայ թատրոնը անցաւ Մուրատեան և Ռափայէլեան վարժարաններուն մէջ անոնց հաստատութեան օրերուն իսկ և հոն գործեց իր կրթական-քաղաքական մեծ ազդեցութիւնը:

Մեր առջեւ ունինք 1840 թուականէն առաջ իսկ այդ վարժարաններուն մէջ տրուած թատերական ներկայացումներու շքեղ և ճոխ յայտարարութիւններ, ուր հաճոյքով կը նշմարենք դասական ու ժողովրդական գեղեցիկ գործեր՝

թարգմանուած կամ մեր Հայրերէն յօրինուած:

Իբրեւ նմոյշ պիտի ուզէինք յիշել օր. «Մահ կեսարու» ողբերգ. Վոլդէրի, «Պլուտոս» կատակերգութիւն Արիստոփանի, «Մեսէլինդոս» ողբերգ., Ալֆիերիի «Սաուդ»ը, Արտաշէս (որդի Քսերքսէսի), «Գուրգէն և Դերենիկ» ողբ., «Թէոզոր Սալհունի» ողբերգ.: Կատակերգութիւններ «Կեղծ բժիշկ», «Յուդարկ թաղման և խրախճանք», «Բժիշկը սքանչելագործը», Մոլիէրի «Le medecin malgré lui» ու ամբողջ շարքը բազմաթիւ ողբերգութեանց և տրամներու որ տարուէ տարի բեմադրուած են, այդ հարիւրաւ մեայ շրջանին:

Եւ կրնանք կռահել սկզբնական խանդավառութիւնը և գաղափարական ճիգերը Մինասեանի միաբան կարկառուն դէմքերու, որ իբրեւ տեսուչ և վարիչ մեր վարժարաններուն այնքան փայլ տուած են. կը բաւէ յիշել պատկանելի անունները՝ Հ. Սարգիս Թէոֆորեանի, Հ. Պէտրոս Մինասեանի, Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկիի, Հ. Ռափայէլ Թրեանցի, Հ. Աբրահամ Ճարեանի, Հ. Դեմոնդ Ալիշանի և այլն:

Ահա ուրեմն կարելի է տեսնել որ կարծես մոռացութեան տրուած է մեր հայ թատրոնի պատմագիրներուն կողմէ: Մինչ Լէօի, Իրազմիկի և ուրիշներու կողմէ՝ Թիֆլիզի, Մոսկուայի, Գէորգեան ճեմարանի, Կ. Պոլսի եւն. դպրոցներու և թատերական նախնական ներկայացումներու վրայ կը խօսուի և անոնց թուականներու հարցը կը յուզուի՝ որոնք 1840-1860 շրջանին մէջ կը տարուբերին, անդին լուծութիւն կը պահուի Մուրատ - Ռափայէլեանի շուրջ՝ ուր մտած է թատրոնը 1836 թուականին և կը շարունակէ իր մեծ դերը ժամանակներու ներքեւ չափովը:

Յարմար առիթով - որ կը յուսանք շատ հեռու չէ - պիտի տանք մանրամասն ուսումնասիրութիւն մը Մ. Ռափ. վարժարաններուն մէջ ապրած հարիւրամեայ թատրոնին և աշակերտական - գրական ձեռնարկներուն. (թերթեր, ճառախօսութիւններ, եւն.):

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Թ. ԹՕՐԱՄԱՆԵԱՆԻ մահը՝ պատահած էրեանի մէջ Մարտ 1-ին՝ խոր ցաւով կ'արձագանգենք. քանի որ անդամ կը մեկնի գիտական մեծ հայր՝ այնքան երախտաւոր իր ուսումնասիրութեանց, իր վերականգնութեանց, մէջ՝ զորս ըրաւ մեր հին ճարտարապետութենէն՝ յուրախութիւն մեզ և ի գարծուն նաեւ բոլոր ուսումնասիրելուպայի:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՅԻՔ

“ԲԱԶՄԱՎԷՊ”

ՀԱՆԴԵՍԻՆ

ՈՐ ԿԸ ԹԵԽՆԿՈՒԷ ԻՐ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ

92^{րդ} ՏԱՐԻՆ

1843 1934

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆ Է
ԻՏԱԼ. ԼԻՐԵԹ 60 կամ 16 Զ. ՖՐ. ԿԱՆԻՒԿ

Դպրոցներու, ակումբներու, որբանոցներու և ազգային բոլոր ընկերական հաստատութեանց համար ՆԷՍ ԳԻՆ:
Ասիէ գատ ո՛ր և է գեղջի համար հարկ է կանխադէտ յարմարիլ խմբագրութեան հետ:
Թղթակցութիւն, բաժնեկիւն, յօդուած դրկել ուղղակի խմբագրութեան հասցէին:

“ԲԱԶՄԱՎԷՊ”-Ի ՀԵՏ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԱԾ ԹԵՐԹԵՐ
1932 - 1933

- ԳՐՈՂ**, ամսագիր, Գ. տարի, Յերթնակու փողոց, թ. 6, Թիֆլիս:
ԴԱՐԲՆՈՅ, Ա. տարի, (1932) Rue de la Jonquièrre, 42, Paris (Հաղրած):
ԴԻՏԱԿ, շաբաթական, (ազգ-քաղ-գր-երգիծաւ կան), Galata, Kurekçiler sokak N. 8 Istanbul (Turquie). (Հաղրած):
ԴԻՏԱՐԱՆ, ամսագիր, Կրօն. ՆՊ. տարի, 117 Adams Street, Brooklyn N. Y. (U. S. A.).
ԴՐՈՇԱԿ, Յ. Յ. Գ. օրգան, ամսագիր, Լ. Գ. տարի, 39 Ave. Marguerite, 39. Soisy S/ Montmorancy (S. et O.).
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, երկշաբաթական, Լ. տարի, 9, P. O. Box, Mad. Sq. Sta., New York. N. Y. (U. S. A.).
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒԷԻ Բ տարի, B. P. 722, Beyrouth:
ԵՐԿՈՒՆԷ, գրական ամսագիր, Գ. տարի, 17, Avenue Philippe-Auguste, Paris (11e) (France).
ԵՓՐԱՏ, Կոստանթնուպոլիս, Բ. P. 382, Alep (Syrie).
ԶԱՆԳ ԱՆՆ, Ն. Ն. Միւլի. Հ. Մ. ճեմ. Ա. տարի, 1933. թ. 1-2. 4 Kyd. St. Calcutta. (Հաղրած):
ԶԱՐԹՕՆԷ ամս. Ա. տարի գր-գիտ-լուր. Galata, Kurekçiler No. 8 Istanbul. (Հաղրած):
ԶԱՐԹՕՆԷ ազգ. գր-քաղ. օրագիր, Ա. տարի 1932, B. P. 1490, Galata, Istanbul (Հաղրած):
ԶԵԲԼԻՆ - ՍԱԽԱՆԱԿ ազգ. քաղ. երգիծ. շաբաթագիր, Ժ. տ. Rue Soliman Pacha, Cairo.
ԶՈՒԱՐԹՆՈՅ պատկեր, Ա. տարի, 1933, 578 W. 187th St. New York.
ԷՔՕՆՕՍԻՏ շաբաթագիր Ա. տարի, 1933, B. P. 637 Beyrouth. (Հաղրած):
ԺԱՄԱՆԱԿ, օրագիր, Ի. տարի, Ankara caddesi N. 54 Istanbul (Turquie). (Հաղրած):
ԺՈՂՈՎՈՐԴ, օրագիր, Ա. տարի, (1932) B. P. 422, Beyrouth (Syrie). (Հաղրած):

- ԼԻԲԱՆԱՆ**, Կոստանթնուպոլիս, Բ. տարի, 9, Rue Maarad Beyrouth (Syrie).
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, օրագիր. Ժ. տարի, Երեւան:
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՐՈՒԵՍ օրգան Հ. Ս. Խ. Հ. Լուսինգիմատի. Բ. տարի. Երեւան:
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂ ամս. Ա. տարի (1832), Բազու:
ԾՈՎԱՌ, պաշտօնագիր, Զ. տ. (1932) N. Hoyne Ave., Chicago Ill. (Հաղրած):
ԿԱՄԲ, ամսագիր, Ա. տարի, 150 N. Layned Street, Room 210, Detroit Mich. (Հաղրած):
ԿԱՄԲ մարդ. ամս. Rakovska 62 Sofia.
ԿԱՆԹԵՂ, գր-գիտ-գեղարուեստական ամս. Ա. տ. (1932) Imp. Arax, Alep (Syrie). (Հաղրած):
ԿԱՎՈՇԵ, (երգիծագիր) շաբաթագիր, Ի. տարի, 208bis Rue Lafayette, Paris (10e) (France).
ԿԱՐԻՃ, (երգիծագրական ամսագիր), Յաւելուած «Պրոլետար» օրագիր, (1931) Թիֆլիս: (Հաղրած):
ԿԵԱՆԷ ԵՒ ԳԻՏԵԼԻԷ, 1932, մեկ թիւ միայն. Խմբ. Կ. Հրաշ. Երեւան:
ԿԵՆԱՅ ՃԱՄԲԱՆ Ch. G. Long. 1435 Bresee Ave. Pasadena (Calif.)
ԿԻԻՐԻՆԻ ՅՈՒՇ, պատմ-գր-ազգայ. պարբերագիր, Բ. տարի, P. O. Box, 28, New York City.
ԿՈՎՈՆ ամս. մանկական և պատանեկան Ա. տարի. (1934), A. C. Athanassian. Frumoasa (Ciuc) (Roumanie).
ԿՈՒՆԱԿ, շաբաթագիր, Ժ. տարի, 129 West 97th St. New-York City (U. S. A.).
ՀԱՃԸՆ, ամսագիր, օրգան Հայաստանի Հայր. Միւլի. Կեղ. վարչութեան. Գ. տարի 71, Alboni Colbert, Marseille (France). (Հաղրած):
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՇԱԿ, շաբաթագիր, Լ. Գ. տարի, 331 Fourth Ave, New York N. Y. (U. S. A.).
(Շար. տես յաջորդ էջը)